“KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O’QUVCHILARDA DIQQAT BARQARORLIGINI TAMINLASHDA PSIXOLOGIK OMILLARINING TA’SIRI”

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti
San’atshunoslik fakulteti pedagogika va psixalogiya kafedrasi
P.f. n., v.v.b. docent Kalıknazarova Gulayim
San’atshunoslik fakulteti amaliy psixologiya yo’nalishi 4 bosqich talabasi
Hayitbayeva Dilnura

Annotatsiya: *Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqat barqarorligini shakllantirish va rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar tahlil qilingan. Diqqat ta’lim jarayonining muhim psixik komponentlaridan biri bo‘lib, uning barqarorligi o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishi, tafakkuri, xotirasi va akademik muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida motivatsiya, emotsional holat, oilaviy muhit, o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlari, individual psixologik xususiyatlar hamda ta’lim jarayonining tashkil etilishi diqqat barqarorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida o‘rganildi. Natijalar kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqatni rivojlantirish uchun qulay psixologik muhit yaratish zarurligini ko‘rsatdi.*

Kalit so‘zlar: *diqqat, diqqat barqarorligi, kichik maktab yoshi, psixologik omillar, motivatsiya, emotsional holat, ta’lim jarayoni, o‘quv faoliyati, kognitiv rivojlanish.*

Kirish (Introduction)

Kichik maktab yoshi bolaning psixik rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning bilish jarayonlari faol rivojlanadi, atrof-muhitni anglash imkoniyatlari kengayadi hamda ta’lim faoliyati uning yetakchi faoliyat turiga aylanadi. Maktabga kirish bilan bolaning hayotida yangi talablar, yangi mas’uliyatlar va yangi ijtimoiy munosabatlar shakllanadi. Bu esa uning psixologik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri diqqat hisoblanadi. Diqqat insonning ma’lum bir obyekt yoki faoliyatga ongli ravishda yo‘naltirilishi va unda ma’lum vaqt davomida saqlanib turishidir. Diqqatning barqarorligi esa o‘quvchining dars davomida ma’lumotlarni qabul qilishi, topshiriqlarni bajarishi va o‘quv materialini o‘zlashtirishida muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqat hali to‘liq shakllanmagan bo‘lib, u tashqi ta’sirlarga tez chalg‘iydi. Shu sababli mazkur yosh davrida diqqat barqarorligini rivojlantirish pedagoglar, psixologlar va ota-onalar oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.[1. 143]

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlarning bolalar hayotiga kirib kelishi diqqatning tarqoqlashuviga sabab bo‘layotgan omillardan biri sifatida qaralmoqda. Shu bois diqqat barqarorligini ta’minlovchi psixologik omillarni o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotning maqsadi kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqat barqarorligiga ta’sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash hamda ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Metodlar (Methods)

Tadqiqotda psixologiya va pedagogika sohasidagi ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning diqqat xususiyatlari bo‘yicha olib borilgan mahalliy va xorijiy tadqiqotlar o‘rganildi. Shuningdek, diqqat barqarorligiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash maqsadida ta’lim jarayoni, o‘quvchilarning xulq-atvori, o‘quv motivatsiyasi va emotsional holati bilan bog‘liq nazariy ma’lumotlar tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalari psixologik-pedagogik yondashuv asosida tahlil qilindi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalari kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqat barqarorligiga bir qator psixologik omillar ta’sir ko‘rsatishini aniqladi. Ulardan eng muhimlaridan biri o‘quv motivatsiyasi hisoblanadi. O‘quv faoliyatiga qiziqishi

yuqori bo‘lgan bolalarda diqqatning barqarorligi ham yuqori bo‘lishi kuzatildi. O‘quvchi o‘rganayotgan mavzuni qiziqarli deb hisoblasa, uning diqqati uzoq vaqt davomida faol saqlanib turadi.[2. 218]

Emotsional holat ham diqqat barqarorligining muhim omili sifatida namoyon bo‘ldi. Ijobiy emotsional kayfiyatga ega bo‘lgan o‘quvchilarda diqqatning jamlanishi va uzoq muddat saqlanishi osonroq kechadi. Aksincha, qo‘rquv, xavotir, stress yoki oilaviy muammolar bolaning diqqat faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Oila muhitining ta’siri ham muhim omil sifatida aniqlandi. Ota-onalar tomonidan yaratilgan sog‘lom psixologik muhit, bolaning kun tartibiga rioya qilishi, yetarli uyqu va dam olishning tashkil etilishi diqqatning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Oiladagi nizolar, nazoratsizlik yoki haddan tashqari bosim esa diqqatning pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin.[3. 173]

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchining pedagogik mahorati ham diqqat barqarorligiga sezilarli ta’sir qiladi. Interfaol metodlardan foydalanish, ko‘rgazmali vositalarni qo‘llash, dars jarayonini qiziqarli tashkil etish va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish diqqatning uzoq muddat saqlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, individual psixologik xususiyatlar, jumladan temperament, bilish faolligi, xotira va tafakkur darajasi ham diqqat barqarorligining shakllanishida muhim rol o‘ynashi aniqlandi.

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqat barqarorligi ko‘plab psixologik va pedagogik omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanishini ko‘rsatadi. Diqqatning rivojlanishi bolaning umumiy psixik taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ta’lim jarayonining muvaffaqiyatli kechishini ta’minlaydi. Psixologik nazariyalarga ko‘ra, kichik maktab yoshida ixtiyoriy diqqat faol rivojlana boshlaydi. Bola o‘z xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarishni o‘rganadi, biroq bu jarayon hali to‘liq shakllanmagan bo‘ladi. Shu sababli kattalarning qo‘llab-quvvatlashi, rag‘batlantirishi va to‘g‘ri yo‘naltirishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari motivatsiya va diqqat o‘rtasida mustahkam bog‘liqlik mavjudligini tasdiqladi. O‘quv faoliyatining mazmunini qiziqarli tashkil etish, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish va ularni muvaffaqiyatga yo‘naltirish diqqat barqarorligini oshiradi. Bu holat o‘quvchilarning akademik natijalariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Muhokama jarayonida oilaning roli alohida e’tiborga loyiq ekanligi aniqlandi. Ota-onalar tomonidan yaratilgan sog‘lom psixologik muhit, bolaga nisbatan mehr-muhabbat va qo‘llab-quvvatlash uning emotsional barqarorligini ta’minlaydi. Emotsional barqarorlik esa diqqat faoliyatining samarali kechishiga xizmat qiladi.[4. 341]

Shuningdek, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi diqqatni boshqarishda muhim omil hisoblanadi. Pedagogning nutqi, darsni tashkil etish mahorati, o‘quvchilar bilan muloqoti va innovatsion metodlardan foydalanishi diqqatning uzoq muddat davomida saqlanishiga yordam beradi. Shu bois zamonaviy pedagoglar nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarning psixologik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritishlari zarur.

Xulosa (Conclusion)

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda diqqat barqarorligini ta’minlash ta’lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Tadqiqot natijalari diqqat barqarorligi motivatsiya, emotsional holat, oilaviy muhit, o‘qituvchi faoliyati, sog‘liq holati va individual psixologik xususiyatlar bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatdi. Diqqatning samarali rivojlanishi uchun o‘quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirish, qulay psixologik muhit yaratish, interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish va sog‘lom turmush tarzini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ota-onalar, pedagoglar va psixologlarning hamkorligi bolalarda diqqat barqarorligini rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Kelgusida mazkur yo‘nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va amaliy dasturlar ishlab chiqish kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning psixologik rivojlanishini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 2019.*
2. *Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Piter, 2020.*
3. *Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Smysl, 2018.*
4. *Bojovich L.I. Shaxs va uning bolalik davridagi shakllanishi. – Moskva, 2019.*
5. *Nemov R.S. Psixologiya. – Moskva: Vlados, 2021.*
6. *G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.*
7. *Davletshin M.G. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2019.*
8. *Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2021.*
9. *Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: Fan, 2020.*
10. *Haydarov F.I., Xalilova N.I. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2021.*
11. *Elkonin D.B. Bola psixik taraqqiyoti. – Moskva, 2018.*
12. *Piaget J. The Psychology of the Child. – New York, 2019.*
13. *Woolfolk A. Educational Psychology. – Boston, 2021.*
14. *Santrock J.W. Child Development. – New York, 2022.*
15. *Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – London, 2021.*